

Навчальна дисципліна:

Професійний спорт у сучасному

суспільстві

Години: 2

Лекція №8

Тема: Система спортивних змагань і змагальна діяльність спортсменів високої кваліфікації в умовах професіоналізації сучасного спорту

План:

1. Система спортивних змагань.
  2. Еволюція правил міжнародних змагань.
- Змагальна практика найсильніших спортсменів світу.

Література:

1. Платонов В. Н. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Общая теория и её практические приложения.- К.: Олімпійська література, 2004.- 808с.
2. Козлова Е. К. Подготовка спортсменов высокой квалификации в условиях профессионализации лёгкой атлетики: [монографія].- К.: Олімпійська література, 2012. - 368с.
3. Курамшин Ю. Ф. Спортивная рекордология: теория, методология, практика. - М.: Советский спорт, 2005. – 408с.
4. Сушко Р. О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу): [монографія]. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 360с.

1. Система спортивних змагань (або календар) являє собою впорядкованість в плануванні, організації і проведенні змагань, засновану на певних принципах і закономірностях, з метою стимулювання розвитку спорту і будується з урахуванням інтересів спортсменів і вболівальників.

З урахуванням спортивної і економічної доцільності, умов проведення, традицій, специфічних особливостей у кожному виді спорту утворюється своя система змагань.

До початку 1990-х років існувало дві системи спортивних змагань – у сфері олімпійського та професійного спорту, кожна із яких складалася із підсистем по індивідуальним і командним видам спорту. Прикладом першої системи змагань є Ігри Олімпіад, чемпіонати світу, континентальні та національні чемпіонати. Ця система спрямована у першу чергу, на досягнення найвищих індивідуальних і командних спортивних результатів у головних змаганнях.

У професійному спорті, на відміну від олімпійського, крім спортивного результату важливим є ще й комерційний успіх, який залежить від відношення глядача як споживача спортивних послуг до видовищ.

Поступово процес комерціалізації почав екстраполюватися і на сферу олімпійського спорту. Формування нових поглядів на проведення змагань у спорті вищих досягнень почалось з приходом в 1980р. до керівництва МОК Х. А. Самаранча, однією із заслуг якого стало рішення МОК про допуск професійних спортсменів в окремих видах спорту до участі в Іграх Олімпіад. У жовтні 1985р. на спільному засіданні МОК з представниками міжнародних спортивних федерацій та національних олімпійських комітетів був винесений на обговорення «Кодекс атлета», що практично нівсаявав межу між спортсменами-аматорами і професіоналами. Аргументи базувалися на відсутності суттєвих відмінностей між ними, на необхідності зрівняти шанси спортсменів країн Заходу і Сходу на Олімпійських іграх, підняти спортивний рівень і видовищність та інших змагань, пов'язаних з політикою комерціалізації спорту. На 91-й сесії МОК (жовтень, 1986р.) за погодження відповідних міжнародних спортивних федерацій, спортсмени-професіонали були допущені до участі в Олімпійських іграх з хокею, кінного спорту і футболу (з деякими віковими обмеженнями).

За короткий час почалось активне вторгнення бізнесу в спорт. Комерційна спрямованість у проведенні змагань вимагала від спортивних організацій і безпосередніх організаторів внесення змін у правила і регламенти, ретельного вибору місця проведення, реклами і організації відповідних маркетингових заходів, які дозволяли отримувати прибутки від проведення змагань.

Наприклад, до початку проведення чемпіонату світу з легкої атлетики (1983р.) спортивний календар був доволі стабільним, підготовка спортсменів високої кваліфікації була спрямована на успішні виступи на Іграх Олімпіад і чемпіонатах Європи. Управління «спортивною формою» було пов'язане з визначеною, найбільш раціональною для індивідууму, загальною кількістю змагань, стартів з максимальною мобілізацією можливостей організму і відповідним підведенням їх до головних змагань року. Існуючий календар змагань з легкої атлетики включав незначну кількість змагань за кордоном. При цьому вказувалось, що стабільний календар має виключне значення для правильного планування і підвищення ефективності тренувального процесу і виступу в змаганнях. Календар будувався за принципом проведення змагань від районного до всесоюзного масштабів. Така послідовність давала можливість зібрати найкращих легкоатлетів СРСР на всесоюзних змаганнях у кінці літа. Доходило навіть до того, якщо змагання, внесені в міжнародний календар, могли порушити тренувальний процес, найсильніші спортсмени брали участь в них без спеціальної підготовки або взагалі пропускали їх, надаючи право для участі спортсменам із резерву.

Інтенсивні процеси професіоналізації і комерціалізації легкоатлетичного спорту сприяли перетворенню системи змагань. З 1985р. змагання, що організуються ІААФ, були інтегровані у чотирирічний цикл, відомий як Всесвітня легкоатлетична серія. ІААФ внесла серйозні інвестиції в її успіх, забезпечуючи коштами тренування, проїзд і витрати з розміщенням спортсменів, які представляли національні федерації. Ця підтримка значно підняла рівень участі легкоатлетів у змаганнях і показаних результатів, інтерес з боку глядачів, преси і спонсори. У тому ж році були організовані змагання за персональними запрошеннями серії Гран-прі ІААФ. Уведення практики продажу прав телетрансляцій змагань разом з рекламою принесло ІААФ прибуток. Легка атлетика стала привабливою для великого бізнесу і телекомпаній. Усі ці фактори призвели до того, що на початок 2000-х років

змагання за персональними запрошеннями переважно заповнили спортивні календарі і стали проводитись протягом усього року.

Сучасна система змагань і не тільки в легкій атлетиці, а і в інших видах спорту знаходиться в безперервному розвитку і характеризується глобалізацією і розширенням спортивних календарів, появою нових форматів і категорій змагань з метою отримання прибутків від їх проведення. Зокрема, в біатлоні, лижних перегонах з'явилися етапи Кубка Світу, у волейболі – Світова ліга для національних команд, у футболі – формат Кубка чемпіонів європейських країн змінився на формат Ліги чемпіонів. І це попри того, що збереглися у спортивному календарі «традиційні» формати змагань: Ігри Олімпіад, чемпіонати світу і Європи, національні чемпіонати тощо. При цьому різко зростає кількість виступів спортсменів в офіційних змаганнях. Так, висококваліфікований футболіст – гравець Прем'єр-ліги Англії – проводить за сезон близько 80 матчів на найвищому рівні, загальна кількість офіційних ігор у висококваліфікованого волейболіста може досягнути 90.

З метою підвищення глядацьких емоцій, утримання вболівальників у стані напруження та переживання вболівальників за підсумковий результат змагань, а звідси і зростання зацікавленості з боку потенціальних спонсорів, засобів масової інформації, змінюються і способи проведення змагань. Зокрема, у спортивних іграх набула поширення змішана система проведення міжнародних змагань (з певними варіаціями для того або іншого виду спорту). Так, спочатку команди за рейтинговою системою (наприклад, береться рейтинг національних федерацій, який встановлюється за результатами виступів команд, що представляють ці федерації, на попередніх змаганнях) розподіляються у відповідні «кошки». При чому, як правило, команди з однієї національної федерації розсіюються у різні «кошки». В утворюваних підгрупах за коловою системою проводиться попередній етап змагань. Переможці чи певна кількість учасників з кожної підгрупи входять у наступний етап змагань, на якому використовується вже система вибування (за підсумками, наприклад, двох зустрічний – за своїм та чужому полі(майданчику)). І так до того моменту, поки дві команди не зйдуться у фінальній зустрічі.

Варто відмітити, що відповідно правил і регламентів міжнародних федерацій з видів спорту, спортсменам або командам виплачуються готівкові

гроші або здійснюється матеріальна винагорода за участь або виступ практично у будь-якому змаганні. Наприклад, призовий фонд чемпіонату світу з легкої атлетики в м. Тегу 2011р. склав 7 336 000 дол. США, а в професійному тенісі у 2009 році призовий фонд серії турнірів, які включали, зокрема, турніри «Великого шолому», АТР Воряд Тур Фіналс, АТР – 1000 серії «Мастерс» та інші перевищив 100 млн. дол.

Уведення грошових винагород посилило мотивацію спортсменів до виступу у змаганнях, що відобразилося на вишикуванні сучасних технологій, спрямованих на підвищення і збереження рівня фізичної, техніко-тактичної, психологічної підготовленості спортсменів високої кваліфікації, збереження досягнень у процесі багаторічної підготовки.

Кардинальні зміни торкнулись і географії проведення значних міжнародних комерційних турнірів. Такі турніри стали проводити не тільки в традиційних місцях – Європі, США, але й на інших континентах – в Азії, на Близькому Сході, Південній Америці. Так, Діамантова ліга в легкій атлетиці почала проводитись в Англії, Катарі, Китаї, Монако, США; чемпіонати Світу з футболу – в Європі, Африці, Південній Америці, Азії; Турніри АТР в тенісі – Австралії, США, Європі, Азії, Близькому Сході.

В деяких видах спорту (легка атлетика, теніс, автогонки та ін.), крім призових грошей, які виплачуються по закінченню конкретного змагання, нараховуються залікові очки, які формують рейтинг спортсмена. Цей рейтинг враховується потім під час жеребкування наступних турнірів, а також є прикладом до участі у змаганнях по персональним запрошенням, де гонорари можуть бути значно вищими.

2. Інтенсивні процеси професіоналізації сприяли уточненню Правил і Регламентів проведення змагань в багатьох видах спорту. В деяких видах спорту поправки в правила проведення міжнародних змагань здійснюються щорічно. Вони, зокрема, стосуються допуску атлетів до змагань, в антидопінгові, медичні і технічні правила. Так, для підвищення видовищності та динамічності проведення змагань ще в 2003 році Міжнародна легкоатлетична федерація змінила правила фальстарта (був дозволений один фальстарт в одному забігу, при цьому не мало значення, хто його зробив першим. Кардинальні зміни торкнулись цього правила в 2011рю – в бігових

дисциплінах фальстарт не допускається (за визначенням змагань з багатоборстві)). В ці роки торкнулись порядку виконання трьох останніх спроб у стрибку в довжину і в потрібному стрибку (черговість послідовності відносно результатів, зафіксованих після трьох перших спроб) та інші.

В ігрових видах спорту еволюція правил змагань також спрямована на підвищення рівня конкурентної боротьби і глядацького інтересу до офіційних змагань. Формування нових вимог до офіційних правил ігор викликано такими причинами:

1) Спортивні ігри – видовище для багатомільйонної аудиторії вболівальників і втримати цікавість до змагань можна завдяки введенню правил, які вимагають застосування надзвичайних фізичних якостей та високоефективної техніки від спортсменів, щоб в умовах жорсткого дефіциту часу ефективно вирішувати надскладні завдання змагальної діяльності;

2) адаптація спортсменів до висококонкурентної змагальної діяльності призводить до негативних наслідків застосування форм гри, які не враховані або частково враховані правилами змагань і ведуть до руйнації принципу «fair game» (чесна гра);

3) моменти гри, про які йдеться в попередньому пункті, призводять до невірної трактовки ситуацій і, в подальшому, до несправедливих суддівських рішень.

Наприклад, у баскетболі існує тенденція до еволюції правил змагань у напрямку їх зближення з правилами змагань Національної баскетбольної асоціації (США). І хоча американські баскетболісти беруть участь в Олімпійських Іграх і чемпіонатах світу за офіційними правилами Міжнародної федерації баскетбольних асоціацій, тенденції до обопільних змін спостерігаються постійно. Сучасні вимоги менеджменту телевізійних каналів до трансляції матчів призвели до введення зміни чистого ігрового часу. І хоча різниця існує дотепер (НБФ – 4 тайми по 12хв., ГІВА – 4 тайми по 10хв.), але поринули в минуле правило 2 тайми по 20хв.

У 2000р. уведено правило застосування різних м'ячів для жінок і чоловіків, яке давно вже існувало в НБА, що призвело для значної міграції американських баскетболісток до європейських ліг.

Для підвищення видовищності баскетболу застосовано декілька правил скорочення часу, що обмежують можливість гравців на атаку і розіграш м'яча (правило 24с), на переведення м'яча в зону нападу (8с). Введення таких правил призвело до змін у тактиці баскетболу. Команди високої кваліфікації практично перестали формувати напад за допомогою багатоходових командних дій. Саме тому на сьогоднішній день баскетболісти застосовують здебільшого групові взаємодії та індивідуально техніко-тактичні дії для атаки кошика суперника. Це дозволило отримати швидкісний і силовий баскетбол, видовищність та яскравість зміни ситуацій на майданчику.

Керівництво Міжнародної федерації волейболу також продовжує роботу над удосконаленням волейбольних правил. Так, швидкість польоту м'яча при виконанні подачі досягає більше 130км/год, і м'яч білого кольору виявився незручним для спостереження шанувальниками гри, що призвело до зміни кольору м'яча. Поява гравця амплуа «ліберо» задала новий ток вимогам до техніко-тактичної підготовки гравців. В одному ударянні м'яча захиснику можна торкатися його ногою. Крім того, захиснику можна повертати м'яч на майданчик із будь-якої точки простору, не перебігаючи при цьому через половину майданчика суперника. Зменшено тиск м'яча. Увесь цей комплекс змін у правилах змагань з волейболу спрямований на підвищення видовищності гри, дії у сучасному волейболі стали більш ефективними, розіграш очок став довшим за часом.

Офіційні правила гри у футбол більш консервативні, але й тут спорстерігаються зміни. Зокрема, дозволено здійснювати три заміни гравців, проти двох у минулому. Воротар має право брати м'яч у руки після пасу від свого гравця тільки тоді, коли торкання м'яча польовим гравцем відбулося будь-якою частиною тіла, крім ніг.

3. Аналіз змагальної практики спортсменів високої кваліфікації довів, що її обсяг в річному циклі залежить від специфіки виду спорту:

Вид спорту	К-сть змагальних днів	К-сть стартів
1. Стрибки у висоту	35-45	120-180
2. Стрибки у довжину	35-45	120-180
3. Спринтерський біг	22-26	28-32

4. Біг на середні дистанції	20-25	20-25
5. Біг на довгі дистанції	15-20	15-20
6. Марафон	4-6	4-6
7. Футбол	70-85	70-85
8. Настільний теніс	75-85	380-420
9. Гандбол	70-80	70-80
10. Боротьба греко-римська	30-40	50-70
11. Бокс	30-40	25-30
12. Важка атлетика	25-30	50-77
13. Плавання	10-12	90-110

Потрібно відзначити, що кількість виступів в річному циклі в деяких видах спорту різко видозмінюється на етапі безпосередньої підготовки до головних змагань чотириріччя – Олімпійських ігор. Наприклад, встановлено, що із 15 переможців і призерів Ігор ХХІХ Олімпіади в Пекіні, Які спеціалізуються в бігові на короткі дистанції та бар'єрному бігу на цьому етапі підготовки змагань:

- в останній тиждень перед головними змаганнями року ніхто не виступав;
- за два тижні до цих масштабних змагань 15% бігунів взяли участь в одному змаганні;
- за три тижні 38% спортсменів стартували один раз;
- за чотири тижні до олімпіади в змаганнях (Золота ліга, Супер Гран-прі) взяли участь 54% бігунів.

Із 15 переможців і призерів ХХІХ Олімпіади в Пекіні тільки чотири спортсмени (27%) брали участь у Всесвітньому легкоатлетичному фіналі, який для більшості спортсменів є заключним змаганням спортивного сезону (13-14 вересня 2008р.)

Аналіз динаміки спортивних результатів найсильніших спортсменів світу дозволив з'ясувати строки виходу їх в стан готовності до вищих досягнень «спортивної форми» та часу його утримання. Встановлено, що 53% бігунів найвищі результати сезону показали на ХХІХ Олімпіаді, а 47% спринтерів на цих змаганнях продемонстрували результати в зоні 0 - 2,06% (повторили або

перевершили особисті досягнення). Отримані результати свідчать про те, що всі спортсмени вийшли на пік готовності у фіналах Ігор XXIX Олімпіади.

Цікаво прослідкувати динаміку уявлень про можливості спортсменів у видах спорту протягом декількох десятиріч. Наприклад, в плаванні переможці Ігор XX Олімпіади (1912 рік) у списку найсильніших плавців світу за 1992 рік посіли 6 місця з 13 по 169 у різних видах програми. Це свідчить не тільки про виражений прогрес спортивних результатів, але й про те, що він виражений неоднаково в різних видах змагань. Найбільш різко підвищились результати у всіх видах жіночих змагань. Подібна картина спостерігається і в інших видах спорту, в яких результат може виміряний в метричних одиницях.

Кількість світових і олімпійських рекордів, що були встановлені на Іграх Олімпіад, є одним із найважливіших показників їх спортивного рівня, гостроти змагальної боротьби, ефективності системи підготовки найсильніших спортсменів. В останні десятиріччя в програмах Ігор Олімпіад стала проявлятися тенденція до зниження відсотку видів змагань, в яких реєструються рекорди. Наприклад, якщо на Іграх 1968р. таких видів було 47,1%, то в подальшому їх кількість поступово зменшувалась, і в програмі Ігор 2000р. становила 40.0%. При аналізі програм зимових Олімпійських Ігор спостерігається протилежна тенденція: представництво видів змагань, в яких реєструються рекорди, в останні роки збільшилося. Але це відбувається в першу чергу за рахунок включення в програму Ігор нових видів спорту: шорт-трека, могла та ін.

Зниження спортивного рівня турнірів з різних видів спорту (легка атлетика, важка атлетика) Ігор останніх Олімпіад можна пояснити двома основними причинами:

1) появою великої кількості престижних комерційних змагань зі значними призовими фондами, що не дозволяє спортсменам раціонально побудувати підготовку і зконцентрувати усі сили для успішного виступу на Іграх Олімпіад;

2) зусиллями системи допінгового контролю та підвищення рівня санкцій до порушників, що, безсумнівно, вплинуло на рівень результатів в багатьох видах змагань.

Одним із шляхів підтримання високого рівня спортивних результатів у різних видах спорту, встановленню нових світових рекордів є розширення

географії сучасного спорту, збільшення кількості країн, в яких створюються умови для підготовки спортсменів на сучасному рівні. Цей процес в останні роки йде достатньо інтенсивно. Наприклад, в легкій атлетиці володарями світових рекордів на 2004 рік були спортсмени із 16 країн, а у важкій атлетиці – 9.